

TŘI SCÉNÁŘE O BUDOUCNOSTI SVĚTA, EU, ČR

THREE SCENARIOS ON THE FUTURE OF THE WORLD, EU, AND THE CZECH REPUBLIC

Miloš BALABÁN, Jakub KAŠÍK, Libor STEJSKAL, Antonín RAŠEK
balaban@fsv.cuni.cz, stejskli@fsv.cuni.cz, rasek@centrum.cz

Došlo 26. 10. 2010, přijato 29. 11. 2010.

Dostupné na http://www.population-protection.eu/attachments/037_vol2n2_balaban_kasik_stejskal_rasek.pdf.

Úvodem

V roce 2010 spatřila světlo světa publikace autorů Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK „Riziková budoucnost. Devět scénářů vývoje české společnosti“¹, ve které se pokusili u příležitosti 20. výročí od zahájení zásadních politických a ekonomických změn v naší zemi pomocí metody scénářů nastínit její budoucí vývoj v co nejširších politických, ekonomických, sociálních a bezpečnostních souvislostech. Pro CESES to nebylo poprvé, co byla použita metoda scénářů k tomu, **aby bylo v pozitivním smyslu toho slova „vyprovokováno“ přemýšlení, uvažování a debata o budoucnosti.** Scénáře v „Rizikové budoucnosti“ také provokují, ale tato provokativnost odráží po dvou dekadách od r. 1989 dynamickou změnu světa okolo nás, kterou jsme si nedokázali představit nejen před deseti, ale třeba i před pouhými pěti lety. Přesun těžiště světových záležitostí z transatlantického prostoru do východní a jižní Asie již není teoretickým abstraktem, ale stále více a více realitou, která přímo ovlivňuje naše životy, stejně jako globální ekonomická krize, která rozkolísala i EU, naši hlavní kotvu v tvořícím se multipolárním světě, ve kterém mezi sebou soupeří několik dalších hlavních pólů moci a vlivu. Severoatlantická aliance, která je vedle EU naší druhou symbolickou kotvou, řeší nelehkou otázku svého nového raison d'être, což nebylo před pouhými 11 lety, kdy jsme do ní vstupovali, zdaleka tak zjevné.

Autorský kolektiv Střediska bezpečnostní politiky CESES FSV UK se v letošním roce rozhodl navázat na publikaci „Riziková budoucnost. Devět scénářů vývoje české společnosti“ třemi scénáři, které mohou být **podnětem k diskusi o tom, co by za určitých okolností mohlo nastat, pobídnout k uvažování o trendech, situacích a událostech, kterým můžeme s větší či menší pravděpodobností čelit a kterým se možná dá, pokud se bude strategicky uvažovat a následně i strategicky vládnout a to nejen v Česku, vyhnout.** Jestli se tyto scénáře naplní, třeba i zčásti, či nikoliv, ukáže budoucnost. V každém případě je ale ambicí autorů, aby scénáře „Evropa ve světě bez Západu“, „Starý kontinent čelící novému řádu“ a „Česká republika bez strategických inovačních ambicí“ byly impulsem k diskusi a přemýšlení o naší budoucnosti, o tom jak čelit výzvám a hrozbám, které může tato budoucnost přinést.

EVROPA VE SVĚTĚ BEZ ZÁPADU – POHLED Z ROKU 2030

EUROPE IN THE WORLD WITHOUT WEST – WIEW FROM YEAR 2030

Miloš BALABÁN
balaban@fsv.cuni.cz

Abstract

A scenario of the possible European and global development between 2010 and 2030, based on several key trends: the impact of the global economic and financial crisis on the status of the West in global governance, the rising importance of the new, non-western actors of global politics, the weakening of the security alliance between Europe and the US caused by disagreements over the solution of several regional security crises and over cost sharing within NATO. In consequence, NATO transforms itself into a new organization (Trans-Atlantic Security Council). Simultaneously with the intra-NATO problems, crisis symptoms appear in the functioning of the EU, developing into three crises: the crisis of the eurozone, of democracy and of global governance. Thanks to its strong "soft power" potential, however, the EU manages to overcome these crises and play an important role in the new form of global governance, represented by the new character of the UN as a federation of influential regional organizations.

Keywords

Global economic and financial crisis, global governance, BRICS, G20, dedolarisation, military power, security disputes, NATO, Trans Atlantic Security Council, European Army, crisis of Eurozone, crisis of european governance, crisis of democracy, UN.

Nikoliv náhodou tzv. Gonzálesova zpráva o budoucnosti Evropské unie v roce 2030, která spatřila světlo světa právě před dvaceti lety, zmiňovala globální ekonomickou krizi jako jednu z klíčových hrozeb pro Evropu. Byl pro to důvod: V roce 2007 vznikla ve Spojených státech ekonomická a finanční krize, která se následně stala globální. Kromě Spojených států nejvíc zasáhla Evropu. Na stránkách denní „bible“ byznysu a politiky, listu Financial Times, se tak mohly na jaře 2010 objevit články, které konstatovaly, že „úvěrová krize zničila víru v ideologii volného trhu“, že „svět posledních tří desetiletí je pryč“ a nakonec slovy nejmenovaného bankéře z banky Merrill Lynch, že „**naš svět je zničen a já upřímně nevím, co ho nahradí**“.

Na místě byla otázka, co tehdy myslel „naším světem“, ale pokud myslel „Západ“, tedy především Evropu a Spojené státy jako několik století dominující aktéry globálního politického, ekonomického a bezpečnostního vývoje, měl pravdu. Globální ekonomická krize jen akcelerovala již od počátku století patrný

trend přesunu těžiště světových záležitostí z transatlantického prostoru do východní a jižní Asie a také růst nových regionálních velmocí na jiných kontinentech. Bylo tomu proto, že především Čína a další „asijské tygři“ byli ekonomickou krizí zasaženi mnohem méně, bez větších problémů zvládali její dopady a naopak se stali na rozdíl od USA a Evropy zdrojem dalšího globálního ekonomického růstu.

V konfrontaci s krizí, která vypukla právě na Západě, se prohloubil vůči němu ze zemí „třetího světa“ **pocit nedůvěry**. Tyto země byly dlouho, když ne přímo jeho koloniemi, tak na něm zcela závislými státy. Brazilský prezident Luis de Silva to sarkasticky shrnul poznámkou, že „*krize byla způsobena iracionálním chováním bílých lidí s modrýma očima, kteří se před krizí domnívali, že ví všechno, a nyní se ukázalo, že neví nic*“.

Právě tehdejší brazilský prezident byl na konci první a na počátku druhé dekády 21. století člověkem, který na rozdíl od bankéře z Meryll Lynch měl představu, čím nahradí bankéřův svět. Stal se vedle ruského a čínského prezidenta a indického předsedy vlády jedním z hlavních protagonistů globálních politických a ekonomických změn ve světě. Čtyři země, Brazílie, Rusko, Čína a Indie, reprezentující velkou lidskou, ekonomickou a bezpečnostní sílu a tvořící uskupení BRIC, se staly **hlavními exponenty takových změn ve světě, které měly politicky i ekonomicky zrovnoprávnit „nezápadní“ aktéry se Západem**. Síla BRIC se přitom v polovině druhé dekády znásobila připojením Jižní Afriky a přeměnou BRIC na **BRICS**.

Proces „zrovnoprávnování“ se nejmarkantněji projevil ustavením a činností G-20 sdružující nejrozvinutější a nejmocnější ekonomiky světa. **G-20**, která byla na konci první dekády hlavně globální platformou pro to, jak čelit ekonomické krizi, se postupně přetvořila v **hlavní globální politický, ekonomický a bezpečnostní koordinační orgán a přebrala roli G8**, v níž byly sdruženy na rozdíl od G20 pouze nejvyspělejší západní země a Rusko.

„Nezápadní“ aktéři, především uskupení BRICS, dostali v **Mezinárodním měnovém fondu a Světové bance větší rozhodovací pravomoci**. Souviselo to i s **dlouhodobou krizí americké ekonomiky**. V průběhu druhé a na počátku třetí dekády 21. století došlo k tomu, že se zisky USA z ražebného (tj. příjmy z vydávání peněz) obrátily z příjmů na ztrátu (tj. americká měna se začala ze světa vracet), dolar výrazně oslabil, což podlomilo důvěru v investice do dalších aktiv v USA. Obrovská aktiva se začala přelévat do „nezápadních“ center moci, která tím získala obrovský investiční stimul a tím i ekonomickou moc. Oslabené Spojené státy se dodnes snaží zastavit nebo alespoň zpomalit tento **proces „dedolarizace“**, nicméně pouze s malými úspěchy.

Jedním z vážných důsledků tohoto vývoje bylo i postupné **oslabování americké vojenské moci**. Spojené státy si ve srovnání s obdobím před dvaceti lety ve třetí dekádě tak vysoký vojenský rozpočet a rozsáhlou armádu nemohly dovolit udržovat. Dodnes ale **hrají díky dříve získanému technologickému náskoku ve světě vojensví prim, i když už je Čína v některých ukazatelích vojenské síly začíná dohánět**.

Vojenské oslabení Spojených států se projevilo i v Evropě – **USA se s ohledem na své ekonomické potíže rozhodly výrazně omezit vojenskou přítomnost v Evropě.** Evropané si museli s překvapením vyslechnout v inaugurační řeči nového amerického prezidenta v lednu 2017 tato slova: *„Spojené státy již dnes nemají žádný důvod, aby ze svého omezeného vojenského rozpočtu tak výrazně přispívaly na obranu relativně blahobytné Evropy. Evropa se o financování své bezpečnosti musí postarat více sama.“*

Tento závěr byl vyústěním **dlouhého procesu americko-evropských bezpečnostních sporů, které se dotýkaly i fungování NATO.**

Také část členských zemí NATO pod vlivem ekonomické krize **omezovala své vojenské rozpočty.** Týkalo se to i **systému protiraketové obrany NATO,** aktivovaného na počátku druhé dekády století, což bylo možné jen s podporou Spojených států.

Dalším „**kamenem úrazu**“ **byl Pákistán.** Poté co se podařilo za značných politických turbulencí v NATO v roce 2016, o dva roky později než se plánovalo, ukončit přímou a rozsáhlou vojenskou angažovanost NATO v této zemi dohodou **o ukončení konfliktu mezi afghánskou vládou s umírněnými Talibánci, někteří evropští členové NATO včetně Británie odmítli další angažmá v jihoasijském regionu, což se především týkalo bezpečnostní neutralizace nestabilního Pákistánu.** Spojené státy musely samostatně zasáhnout koncem druhé dekády i proti **státnímu převratu, o který se síly Al Kájdy pokusily v Jemenu,** a rozmístit zde svá vojska. **Američané se museli částečně vojensky vrátit i do Iráku, a to poté, co zemi zachvátila další vlna sektářského násilí,** které bylo vyústěním neschopnosti hlavních iráckých politických sil dohodnout se na vládnutí v etnicky a nábožensky rozdělené zemi. Všechny tyto **konflikty „nižší intenzity“** přitom Spojené státy ekonomicky i vojensky zatěžovaly.

Paralelně s krizí NATO se objevily krizové symptomy i ve fungování EU. Ve druhé dekádě byla EU vystavena **nebezpečí dezintegrace** v podobě tří **krizí: krize eurozóny, krize „evropského vládnutí“ a „krize demokracie“.**

Krize eurozóny byla vyvolána zvláště těžkostmi udržovat ve členských zemích unie jednotnou měnu. Tyto státy se výrazně mezi sebou liší ekonomickou výkonností a finanční disciplínou. Katalyzátorem byla na konci první dekády století řecká rozpočtová krize. Ta v první polovině druhé dekády negativně ovlivnila ekonomický vývoj v unii. Unie, resp. její bohatší státy musely vydat nemalé finanční prostředky na odvrácení státních bankrotů Řecka, Portugalska, Španělska a Itálie. Další rozvoj eurozóny byl zmražen, nicméně kolaps jednotné měny se podařilo odvrátit. Cenou za to bylo posílení kontrolní role Evropské komise nad rozpočtovou politikou členských států a zvýšení váhy Německa v tomto procesu.

„Krise evropského vládnutí“ se projevila vyhrocenými spory o rozhodovací pravomoci v Unii po schválení Lisabonské smlouvy v roce 2009. Z tohoto důvodu nebyla unie v řadě mezinárodních oblastí schopna jasně artikulovat své zájmy a následně je prosazovat. Nejviditelnější to bylo ve vztazích s Ruskem, částečně s Čínou a při zajišťování evropské energetické bezpečnosti.

S krizí eurozóny a s „krizí evropského vládnutí“ v jednotlivých členských státech EU úzce souvisela i „krize demokracie“. Jejím výrazným rysem byl růst významu populistických hnutí a stran nabízejících přímočará řešení složitých sociálně-ekonomických problémů, a to mj. i za cenu zpomalení evropské integrace nebo dokonce likvidace EU. Překonávání těchto dezintegračních trendů a procesů bylo složitým procesem. V některých státech EU došlo koncem druhé a počátkem třetí dekády dokonce k **referendům o vystoupení z EU**. Ani v jednom případě občané těchto zemí však vystoupení neschválili, i když v řadě států byl výsledek těsný. Stalo se tak díky několika vnějším okolnostem, které vlády i občany členských zemí unie motivovaly k racionálnějšímu pohledu na existenci integrované Evropy.

Nejsilnějším impulsem se stala čínská ekonomická recese vyvolaná rozsáhlými sociálními tensemi v čínské společnosti koncem druhé dekády 21. století, která mohla ekonomicky ohrozit i EU. Nicméně právě díky silnější ekonomické koordinaci v EU s posílenou řídicí rolí Evropské komise se podařilo takovému scénáři v zásadě zabránit a navíc přijmout opatření jak čelit dalšímu růstu ekonomicky a politicky „revitalizované“ Číny a dalších prudce se rozvíjejících asijských a latinskoamerických ekonomik.

Dalšími impulsy se staly bezpečnostní krize.

Ve druhé polovině dekády pro **katastrofální sucho** v subsaharské Africe a na Blízkém východě se na Evropu doslova valily **vlny desetitisíců uprchlíků z těchto regionů**. Unie oslabovaná dezintegračními procesy, které se dotkly i bezpečnostních složek, jim čelila jen s velkými obtížemi – problém se podařilo eliminovat až ad hoc mimořádným nasazením policejních a vojenských sil, především velkých zemí EU. **Zkušenost z této krize vedla k vytváření sil humanitární a bezpečnostní reakce EU**.

V roce 2019, dvacet let po konfliktu NATO s Jugoslávií, vypukl ozbrojený konflikt mezi stále mezinárodně ne zcela uznaným Kosovem a Makedonií, která v té době již byla, po urovnání sporu o název země s Řeckem, členem NATO a nacházela se v pokročilém stadiu rozhovorů o svém členství v EU. V pozadí konfliktu byla snaha urychlit vytvoření „**velké Albánie**“ **pod vedením kosovských Albánců**. Do konfliktu se na straně Kosova zapojil i další členský stát NATO a kandidát na členství v EU – Albánie. **Konflikt se podařilo „uhasiť“ až koordinovaným politickým a ekonomickým nátlakem několika klíčových zemí unie** vůči Kosovu (hrozba totálního ekonomického embarga) a vyhlášením vojenské mobilizace v Bulharsku, Řecku a Itálii. NATO však v tomto konfliktu fakticky zůstalo stranou, protože Spojené státy nebyly ochotny pro svou angažovanost v jiných a pro ně důležitějších konfliktech se na jeho řešení jakkoliv výrazněji podílet.

Třetí konflikt, který se přímo dotýkal evropských ekonomických a politických zájmů vypukl na Blízkém východě o dva roky později. Příčinou páté středovýchodní války byl boj o vodní zdroje **mezi Jordánskem, Sýrií a Izraelem**. Na jejich stranu se kromě dalších arabských států přidalo i **Turecko**, členský stát NATO. Měl **podporu Íránu**, v té době již velkého spojence Turecka. Postup Turecka tak dále paralyzoval akceschopnost NATO.

Konflikt, který se pro angažovanost dalších arabských států rozšířil na celý Blízký východ, zde výrazně narušil těžbu ropy. Po šesti měsících se ho nicméně podařilo zažehnat díky **koordinovanému postoji Spojených států a Číny**, významným odběratelům ropy z regionu. Obě mocnosti využily svého politického a ekonomického vlivu na jeho klíčové aktéry (USA na Izrael, Jordánsko a částečně ještě Turecko, Čína na Sýrii, Írán a částečně Saudskou Arábii).

V průběhu konfliktu došlo k výraznému omezení exportu ropy i do EU, což mj. způsobilo v létě 2021 **celoevropský energetický blackout** a následnou ekonomickou recesi. **Byl to ale impuls urychlující vytváření skutečně jednotné energetické politiky EU.**

Všechny krizové situace v bezpečnostní oblasti, se kterými byla EU v rozmezí necelých sedmi let konfrontována, vedly i k zásadním rozhodnutím v bezpečnostní politice. Potřeba kontinentální obrany Evropy, a to i **bez Spojených států, které se začaly z Evropy stahovat**, přimělo vedoucí činitele států EU uvažovat o **budování vlastních evropských ozbrojených sil – Evropské armády**. K tomuto zásadnímu rozhodnutí evropské státníky tlačila i nepříznivá evropská demografická situace. **Stárnutí populace ve všech členských zemích unie rekrutační potenciál pro ozbrojené síly výrazně snížilo**. Potřeba slučování personálu, vojenských kapacit a schopností se tak stalo de facto jedinou cestou, jak zachovat relevantní evropský vojenský potenciál a naplňovat ambici EU jako globálního bezpečnostního aktéra.

Již nejen úvahy, ale i politické rozhodnutí o vytváření Evropské armády na summitu EU k 65. výročí vzniku EU v roce 2022, ovlivnily také existenci NATO. Zvažovalo se i jeho rozpuštění, nicméně nakonec díky USA, Německu, Francii a Velké Británii bylo dosaženo politického kompromisu: aliance se přeměnila na **Transatlantickou bezpečnostní radu (Trans-Atlantic Security Council – TASC) – organizaci pro politické konzultace o bezpečnostních otázkách mezi Evropou a USA**. Navíc s ohledem na nové transatlantické bezpečnostní realie a tlak několika vlivných evropských zemí (Německa, Francie, Itálie, Španělska) se stalo **členem TASC i Rusko**. Tím přestal být dlouholetý politický spor ve „starém“ NATO o možnosti připustit Rusko do procesů politické komunikace a rozhodování o otázkách transatlantické bezpečnosti relevantní. Vstup Ruska do TASC byl usnadněn i tím, že se **Rusko zapojilo do protiraketové obrany NATO. Ta pokračovala ve svém fungování i po ukončení existence NATO na základě zvláštní bezpečnostní dohody mezi USA a EU.**

TASC byla nucena se věnovat mnohem více než dříve NATO, jakým způsobem a jakými prostředky čelit novým hrozbám, které se ve světě objevily ve třetí dekádě 21. století. Jako nejvíce urgentní hrozby se ukázaly ve třetí dekádě tři: pokračující degradace životního prostředí negativně měnící a ovlivňující životní podmínky ve velkých regionech, nebezpečí globálních pandemií závažných chorob a radikalizace velkých sociálních skupin frustrovaných neuspokojivou životní situací a perspektivou. Hrozby vyústovaly v protesty, které se pro prudký technologický rozvoj odehrávaly stále častěji v kyberprostoru. Jejich cílem bylo paralyzovat zvláště informační portály státních orgánů a nadnárodních společností, což vedlo k jejich ochromení.

TASC přesto nezabránil dalšímu rozvolňování transatlantické vazby. Vliv na to měly nejen stále více odlišné globální politické, ekonomické a bezpečnostní priority Spojených států a Evropské unie, ale i postupně se v nich měnící etnické složení. V USA posiloval vliv hispánského etnika a v Evropě vliv obyvatel islámského vyznání. Přirozená kulturní a náboženská sounáležitost Evropy a Ameriky tak krok za krokem ustupovala do pozadí.

EU se tak ve třetí dekádě musela víc přizpůsobovat měnícímu se globálnímu prostředí. I přes vnitřní a vnější problémy se ukazovalo, že evropská „soft power“, budovaná sedm desítek let (vláda práva, rozvoj demokracie a respektování lidských práv, existence **inovovaného sociálního státu**, důraz na zajištění čistého životního prostředí, vedoucí světová role v poskytování humanitární a rozvojové pomoci), umožňuje unii **zůstat ve třetí dekádě století atraktivním sociálním, politickým a ekonomickým modelem**.

Silnější koordinací evropské ekonomiky a budováním jednotné armády přestávala platit teze, že unie je **globální mocností bez státu**, což byl její největší handicap oproti ostatním globálním aktérům. EU také proto obstává v nově se tvořících reáliích globálního vládnutí, kde vedle působení G20 **nabývají stále více na významu regionální politické, ekonomické a bezpečnostní organizace, což se projevilo i na fungování OSN**.

Po několika neúspěších o její reformu včetně reformy Rady bezpečnosti se nakonec postupně přeměňovala od konce druhé dekády ve **federaci regionálních organizací**: EU, TASC, OAS, Mercosur, Africké unie, Ligy arabských států, Rady pro spolupráci arabských států zálivu, ŠOS a ASEAN. OSN v této podobě začala být akceschopnější v **předcházení konfliktům** především o energetické a vodní zdroje, **které mohly výrazně ohrozit globální bezpečnostní a ekonomickou stabilitu**. Výrazným trendem je v tomto ohledu i od závěru třetí dekády **přímá vojenská angažovanost Číny v eliminaci konfliktů**.

Svět je v roce 2030 politicky, ekonomicky a bezpečnostně velmi křehký, nicméně daří se, aby byl multilaterální v multipolaritě. EU tím, že neuplatňuje politiku moci, ale politiku vlivu, k tomu výrazně přispívá.

Résumé

The scenario “Europe in the world without the West” models the possible development of Europe and the world in the two decades between 2010 and 2030 (a view from 2030). It is based on the premise that the development will be substantially influenced by the consequences of the global financial and economic crisis from the late 2000s. Hitting the US and Europe most, the crisis has accentuated the trend according to which the centre of gravity of international political and economic affairs is shifting eastwards, to new global actors (BRIC + South Africa – BRICS) that try to gain more global political and economic leverage. The reduced military budget rendered the US more reluctant to bear as large a part of the responsibility for European security as in the past. Simultaneously, crisis symptoms appeared in the functioning of NATO and the EU. NATO’s operational readiness was diminished by the member states’ differences

over the resolution of certain regional conflicts (Afghanistan, Pakistan, Kosovo and Albania, Middle East). The EU faced three crises: the crisis of the eurozone, of European governance and of democracy; however, its still appealing “soft power” helped it to overcome them. After NATO transformed itself into the Trans-Atlantic Security Council, Europe began to build its own European Army, thus overcoming the handicap of being a “global power without a state”. This enabled it to play a major role in the new form of global governance represented by the new character of the UN as a federation of influential regional organizations.

STARÝ KONTINENT ČELÍCÍ NOVÉMU ŘÁDU

THE OLD CONTINENT FACING A NEW ORDER

Libor STEJSKAL
stejskli@fsv.cuni.cz

Abstract

The period 2010-2030 in Europe passed without major disasters. Europe stabilised and retained its global political influence and sustained the economic vitality. Though it suffered serious losses; mostly in environmental and societal dimensions. Vast areas of once cultural countryside have turned into deserted landscapes. Water shortages and declined biodiversity damage both the society and economy. Cities are crowded, with loosening social control. Middle classes are heavily deprived. The common rationality and European art of reflection survived, however they are shared by fewer people and groups than decades ago.

Keywords

Scenario, foresight, Europe, environment, degradation, biodiversity, society, middle class, deprivation.

Z dnešního pohledu se období 2010-2030 kdekomu nejeví nijak zvlášť dramaticky. Evropě se vyhnuly velké katastrofy přírodní, sociální, průmyslové i vojenské. Na ty menší byla Evropská unie schopná efektivně zareagovat už existujícími nástroji, fungujícími skutečně subsidiárně, anebo dovedla rychle přijímat potřebná opatření a mobilizovat kapacity.

Paradoxně se Unie, kdysi kritizovaná pro pomalost a neschopnost jednotného energického postupu, stala z nouze zdatnou institucí krizového řízení. Z pohledu z vnějšího světa Evropa prodělala hned několik krizí: krizi eurozóny kvůli sporům při řešení zátěží jednotlivých ekonomik, krizi evropského vládnutí kvůli vzdoru při postupném naplňování ducha Lisabonské smlouvy a širší krizi demokracie – kvůli bezbřehé únavě z demokracie a jejích chronických dysfunkcí.

Těch dvacet let tedy pro Evropu nebylo ani lehkých, ani příliš úspěšných a především se neobešlo bez těžkých ztrát. Některé z nich se možná časem podaří nahradit, některé však byly devastující a nevratné. Globální politický vliv EU vykázal v posledních dvou dekadách spíše stabilizaci a upevnění tak, jak se postupně formoval její pohyblivý dominantní hlas, o který šlo v Lisabonské smlouvě – byť ani dnes nebývá úplně jednohlasý. Unii také zůstala strategická ekonomická vitalita, jakkoliv v globální tržní ekonomice její váha nevyhnutelně klesá a v absolutních měřítcích nemůže držet tempo největších konkurentů. Mnohem hůř dopadlo životní prostředí, poškozené ztrátami druhové rozmanitosti a degradací zděděného bohatství evropské kulturní krajiny. Podobně zásadní jsou ztráty společenské. Prohloubil se rozpad veřejného prostoru, částečná degradace

středních vrstev na námezdnou pracovní sílu, poklesla veřejná kontrola nad užitím technologického pokroku a úpadek politiky na úroveň primitivních populistických kampaní dokresluje celkový pokles společenské soudržnosti.

Právě tato poslední ztráta má dějinný význam. Evropa dnes není o nic horší než ostatní politicko-ekonomické „uzly“ světa. Díky své „soft power“ (opřené o adekvátní hospodářskou a vojenskou sílu) působící navenek a díky pružné kvazi-konsensuální autoritě generované dovnitř zůstává Unie atraktivní jako politický a ekonomický model. Oproti ostatnímu světu vyniká i jako sociální model. Přesto dnešní Evropa z pohledu většiny vlastních občanů nedostojí tomu, k čemu po generace směřovala a čím inspirovala ostatní svět.

Tichým, jakoby nezúčastněným pozadím společenského vývoje se staly proměny evropské krajiny. Bohužel se většinou jedná o její degradaci, naši předkové třeba z venkova začátku 20. století by dnes svůj domov nepoznali. Značná část malých venkovských sídel je opuštěná – a platí to od Irska po Řecko. Tato ztráta kulturní paměti je proti období kolem roku 2010 už nevratná a v podstatě žádná zemědělská politika v oživení chudých venkovských oblastí neuspěla. Obdělávat půdu v malém rozsahu a v odlehlém regionu se prostě nevyplatí. Výrazně lépe jsou na tom jen německy mluvící země a jižní Skandinávie.

Už začátkem 21. století bylo jasné, že globální změny klimatu se dotknou i Evropy, byť ne tak drasticky jako Afriky, Asie a Oceánie. Nejvíce zasaženy byly jižní státy EU, kde dnes prší většinou už jen v zimě, zatímco léta jsou saharsky vyprahlá, horká a dlouhá. Dramatické změny postihly také nejzazší sever, kde tundra ustoupila nejdál od poslední doby ledové a leckde prostě zmizela – stejně jako ostrovy arkticko-alpínské tundry ve střední Evropě. Méně výrazné byly v posledních dvaceti letech změny ve středním pásu kontinentální Evropy. Došlo k celkovému oteplení, které kvůli proměnlivosti počasí tolik nevnímáme. Mnohem vážnější je radikální posun v rozložení srážek – ani my už neznáme jarní a letní deště, téměř všechna voda spadne v zimě. Proto nastalo od roku 2018 každé léto dlouhé sucho, kdy se technicky omezuje odběr vody pro domácnosti, zemědělce i průmysl. Poprvé za posledních dvě stě let opakovaně poklesly zemědělské výnosy.

S vodou jsou vůbec největší problémy. Když už v létě výjimečně prší, jsou to přivalové lijáky s bouřemi, které rozvodní potoky a řeky často v několika zemích zároveň. Dnes už jsou škody poměrně malé, lidé od 90. let 20. století jednak opouštějí říční nivy, ale také se už léta staví domy, silnice, mosty, ale i továrny, které běsnící vodě bez problémů odolají. Mnohem zásadnější jsou problémy s periodickým vysycháním řek a potoků i tam, kde to ještě v roce 2010 znělo jako sci-fi. Z řek se v létě stávají odpudivé páchnoucí stoky, které lákají jen komáry. Malárie se tak po roce 2020 vrátila na celý Balkán, vyskytla se opakovaně i v Maďarsku a na Slovensku.

Vysychající toky mají vliv i na průmysl, který kvůli alternativním formám chlazení – vody z řek je buď málo, nebo je tak teplá, že ji nelze použít – spotřebuje daleko víc elektřiny. A to právě v létě, kdy je zátěž elektrizační soustavy tradičně nejvyšší. Mnoho evropských firem definitivně přesouvá výroby náročné na vodu, např. papírenství, výrobu textilu nebo stavebních hmot do Ruska a Kanady.

Už byly zmíněny změny v zemědělství. Celkový objem potravin vypěstovaných v Evropě ani neklesl, ani nevzrostl, ale je produkován daleko nerovnoměrněji než začátkem 21. století. Kvalitní půda se dnes cení všude, protože navzdory všem proklamacím vlád a Evropské komise docházelo ještě kolem roku 2010 k jejímu znehodnocování zástavbou – nejvíc samozřejmě v nových členských státech Unie, kde nezodpovědná a neřízená urbanizace přímo souvisela s korupcí ve veřejné správě.

V posledních dvou dekádách skutečně došlo k jevu, před nímž ekologové a přírodovědci varovali už dávno – prudkému místně selektivnímu poklesu biodiverzity. Ten probíhal dlouho nenápadně, nikdo mu nevěnoval příliš pozornosti a potom došlo náhle k lokálním ekologickým katastrofám. Ty prakticky okamžitě přerůstají do kolapsu místního zemědělství. V Německu a ve Francii se v letech 2024 a 2025 opakovaly hmyzí invaze, které vždy předtím zimní počasí a ptačí populace udržely pod kontrolou. Teď byla úroda některých plodin ztracena v postižených regionech a lokalitách až z 80-90 %. V jiných státech se vyskytly regionální kolapsy některých biotopů kvůli úplnému vymizení včel. Došlo k neuvěřitelným přemnožením nových druhů obojživelníků a hmyzu. Jen v Dolním Rakousku se ve 20. letech několikrát objevily obrovské populace jedovatých pavouků. Dopad na turistický ruch ve Weinviertelu i v samotné Vídni byl zničující.

Kombinací lokálních dopadů klimatických změn s prostou tupostí úředníků, politiků a podnikatelů došlo k situaci, kterou Evropa nezažila po dlouhá staletí. Mnohá místa a regiony, kde lidé bydleli a hospodařili po generace, se staly tak nehostinnými, že jsou dnes opuštěné. Koncentrace obyvatelstva je tak mnohem nerovnoměrnější než před sto lety. Venkov je buď intenzivně obýván a hospodářsky využíván, anebo se na rozsáhlých územích obrací v pustou divočinu. A města jsou narvaná lidmi.

Pro vývoj evropské společnosti ve druhé a třetí dekádě nelze použít žádný souhrnný popis, neboť míra konvergence mezi starými a novými zeměmi EU dosud zdaleka nestačila smazat ekonomické a sociální rozdíly. Jeden společný trend tehdy ale platil pro celou Evropu, byť jeho dopady a síla byly ve východoevropských státech výrazně silnější: šlo o rostoucí tlak na střední společenské vrstvy. Někdy se týkal užší střední třídy, jindy vrstvy zaměstnanců obecně. Odborníci to nazvali deprivací, vrátil se i termín vykořisťování.

Každopádně v posledních dvaceti letech se prohloubily rozdíly mezi kdysi příjmově a statusově kompaktní střední třídou. Rozpadla se na úzkou skupinu privilegovaných odborníků, jejichž pozice v několika nejvýnosnějších sektorech na trhu práce jim přináší trvalé zabezpečení, vysoce nadprůměrné příjmy a životní styl podobající se stylu bohatých. Druhým, mnohonásobně početnějším „zbytkem“ střední třídy je armáda vzdělaných a kvalifikovaných zaměstnanců, z kterých se stává frustrovaná námezdní pracovní síla, trvale ohrožená levnější pracovní silou z globálního Východu. Už začátkem našeho století se psalo o novém proletariátu v oblecích a kravatách. Všichni tito vysokoškoláci snili o údělu těch, kteří jsou vyhledáváni a přetahováni mezi jednotlivými firmami, jimž se nabízí velkorysé benefity – místo toho jim dnes trvá desítky let, než splatí první rodinné bydlení, a ztráta zaměstnání nebo nemoc je ve střední a východní Evropě okamžitě ohroží

vystředěním do pásma chudoby. V západní Evropě tento propad nebývá tak výrazný díky stále ještě nižšímu procentu nezbytných výdajů na základní potřeby domácností v celkových výdajích domácnosti.

Trh práce se za první tři dekády tohoto století posunul k výrazně vyšší flexibilitě. Z ní hospodářsky těží celá Evropská unie. S tím se však rozhodně nezvýšila míra ochrany práv zaměstnanců – a proto dnes máme model, který by němečtí, francouzští nebo severští zaměstnanci i zaměstnavatelé před čtyřiceti lety bez váhání nazvali asijským. Hlavním znakem je právě trvalý zápas o zachování pracovního místa: nejen pro dělníky, ale i pro administrativní, technicko-hospodářské a vedoucí pracovníky. Bohužel se ani v nejmenším nenaplnily evropské vize z prvního desetiletí o budoucím zvyšování zaměstnatelnosti a vyšší participaci mladých lidí, žen, seniorů a hendikepovaných občanů. Poptávka na straně zaměstnavatelů se celkem pochopitelně neobjevila a státy na prosazení podobných opatření víceméně rezignovaly a Evropská komise nechce narušovat napjaté partnerství s dobře organizovanou soukromou a podnikovou sférou.

Přítom poptávka po práci stále existuje a v mnoha sektorech je dlouhodobě vysoká už deset i patnáct let – není to růstem či restrukturalizací ekonomiky, nýbrž rychlým stárnutím generací kvalifikovaných zaměstnanců a manažerů a stále výraznějším populačním deficitem. Podle statistik už nezaměstnanost nikdy nepřekonal vrcholy z hospodářské krize 2008-2012. V mnoha oborech, nejdříve těch hůře placených, nastal chronický nedostatek pracovních sil. Imigrace zůstává už po desetiletí jediným řešením – dnes je však pro „asianizaci“ evropského pracovního trhu i díky přímé podpoře ze strany EU méně komplikovaná než v 20. století.

Mezi roky 2000 a 2030 se prudce zvýšily příjmové nerovnosti ve většině evropských zemí. Naštěstí se však nejpočetnější vrstvy zaměstnanců stále drží nad hranicí chudoby. Navíc láková image „superstřední“ vrstvy dodnes – na první pohled nepochopitelně a iracionálně – ovládá mediální informačně-zábavný prostor. I proto nedošlo k žádným výrazným nepokojům či protestům. Alespoň ne ze strany lidí, kteří chodí do práce s kravatou.

Úplně jiné to bylo s rostoucími skupinami sociálně vyloučených na stále rušnějších okrajích evropských velkoměst – imigranty, etnickými a náboženskými menšinami, a také početnými domácími populacemi „starých“ Evropanů, tedy rodin dědičně „neúspěšných“ – bez vysokoškolského vzdělání, bez stálého zaměstnání, bez stálého vlastního příjmu, bez úvěrů a bez pojištění. Jedním ze znaků klesající sociální soudržnosti byl návrat skutečných ghatt a s nimi také strukturálního násilí. Z původně divokých excesů v podobě pálení aut ve Francii se stala úplně normální věc – po fotbale stejně jako po zastřelení demonstranta policií. Kdo dnes zaparkuje na předměstí, dávno s tímto rizikem počítá. Mnohem nebezpečnější jsou anonymní útoky různých radikálních skupin a jednotlivců. Nástražné výbušné systémy se dnes sice daří většinou odhalit včas, ale kolem roku 2020 byla „móda“ těchto brutálních útoků, která přišla z USA, docela šokující.

Celkově lze s politováním konstatovat, že trendy, směřující k rozpadu veřejného prostoru, zjevně už na přelomu 20. a 21. století, pokračovaly. Jedním z dnešních smutných důsledků je úpadek obecně sdílené racionality. V souvislosti

s překotným rozvojem měst a nerovnoměrnými proměnami venkova došlo také k rozpadu tradičně sdílených a předávaných národních kultur. Překvapivě dobře v této vlně nezájmu o vlastní dědictví obstály východoevropské národy. Jen logickým důsledkem je pokračující mizérie politické kultury – ale zdá se, že mnohým pozorovatelům její iracionalita a demagogie příliš nevadí. V závislosti na vyspělosti tradiční stranické politiky v jednotlivých státech můžeme dodnes pozorovat velmi rozdílnou míru pronikání soukromých ekonomických zájmů do politického boje a do politických projektů. Tradiční jemná dělící linie mezi Skandinávií, Británií a Německem (a postupně možná i Polskem), kde se zájmy prosazují otevřeně, elegantně a bez korupce v primitivní formě, a zbytkem Evropy, kde mají skryté vazby až příliš velký vliv na veřejné rozhodování – tato linie zůstává plus minus stále platná. I po 70 letech integračního procesu... Ideu, že čím stabilnější jsou politické strany, tím transparentnější je výkon vládnutí, poslední roky potvrzují i zpochybňují. Naprosto stejné je to s účelově formovanými volebními hnutími, kde politickou ideologii nahrazuje pár silných hesel a výrazná podpora několika magnátů.

Pokud pomineme celkové znejistění podmínek pro střední vrstvy, objevily se také některé velmi zajímavé společenské formy, které dnes nabízejí alternativu k často frustrujícím životním stylům střední třídy.

V podstatě vždy existovaly ve vyspělých tržních ekonomikách západní Evropy ostrovy s trochu jinými pravidly – příkladem budiž slavná Christiania v Kodani. Život mimo oficiální koleje fungoval i v komunistických zemích a různé alternativní styly se po demokratizaci rychle rozšířily. Teprve během posledních dvaceti let se ale z „marginálního“ života jednotlivých rodin a společenství, obvykle s minimálními příjmy, jednak na periferiích či ve zvláštních městských komunitách, anebo naopak usazených na venkově či dokonce v přírodě, stala plně etablovaná, respektovaná a překvapivě rozšířená možnost. Úřady měly s těmito komunitami v různých zemích konflikty, nejčastěji kvůli formě vzdělávání dětí. Mnohem méně vadila skutečnost, že tyto pospolitosti se žijí převážně mimo regulérní tržní sektor a oficiální peněžní ekonomiku. Zvláště poté, co se vyřešilo i zapojení těchto lidí do zdravotního a sociálního pojištění. Nezávislé hospodaření venkovských či městských komunit bez mzdy, daní a úvěrů umožňuje stabilní skromný život. Navíc nestaví žádné bariéry pro eventuální přechod do „normálního“ občansko-konzumního režimu.

Dalším momentem, který znamenal krok proti proudu, byl v období mezi roky 2010 a 2020 nejprve sporadický, postupně však stále zřetelnější odpor některých představitelů byznysu – hlavně šéfů maloobchodních společností a velkých průmyslových podniků – proti prohlubování neoliberalních reforem, a zvláště těch, které oslabily nízko- a středně-příjmové skupiny obyvatelstva.

Kromě obav a urputné snahy udržet si slušné pracovní místo a slušný příjem se Evropané věnují v rostoucí míře také věcem, které jim naopak dávají pocit smyslu a kontinuity. Díky tomu došlo ihned po odeznění hospodářské krize k posílení občanského sektoru. Rozvoj občanské společnosti nebyl tak převratný pro její trvalou životaschopnost v celé Evropě od pádu železné opony. Překvapivější bylo ve 20. letech opětovné mírné posílení role církví a dále výrazný

růst lokálních a regionálních hnutí a iniciativ zaměřených ekologicky, nábožensky, sociálně či hospodářsky.

Přes tuto vlnu občanské angažovanosti však zůstává třicet let od začátku století problémem značné odcizení mezi některými skupinami. Dosud rostoucí muslimská komunita (v některých zemích prudce rostoucí) žije ve většině evropských států stále integrovanějším způsobem, ale především v politickém, administrativním a samozřejmě ekonomickém smyslu; v každodenním sousedském soužití je oddělená. Muslimové, ať už rodilí Evropané v několikáté generaci, nebo přistěhovalci, dovedou zcela běžně komunikovat a jednat v domácím politickém prostoru. Jednak formou tradičních domácích politických stran, které dnes muslimské členy bez problémů akceptují a v příslušných lokalitách i nominují ve volbách, tak prostřednictvím spousty nevládních organizací na místní, národní i celoevropské úrovni. Izolovanost od domácí většiny je tedy mnohem výraznějším problémem u asijských a afrických menšin. Nebýt občanského sektoru, státní sociální podpory a povinné školní docházky, mnohé etnické skupiny obyvatelstva by se nikdy nesetkaly. Netečnost v chaosu – tak lze charakterizovat soužití mnoha etnických a náboženských minorit s většinami. Odcizení a izolace ale existuje také mezi jednotlivými segmenty domácí populace – lokality zatížené „kulturou chudoby“ se mění na ghetta, do nichž většina dospělých ani děti z úspěšných rodin nikdy za svůj život nevkročí. Naštěstí se dosud žádné z těchto ghatt nedostalo zcela mimo přímou kontrolu veřejné moci, jejich bezpečnostních složek a sociálních služeb.

Znaky, které utvářely unikátní společnosti se severní Amerikou, jsou oslabeny: trh, demokracie i křesťanství zůstávají, ale každý z nich je zpochybněn. Zdravé jádro evropské kultury, která nerezignuje na racionální osvícenské dědictví, naštěstí zůstalo zachováno – byť ne všemi sdíleno. Paradoxně však nakonec přežilo spíše jako protiklad a protiváha ke stále zběsilejšímu komerčně průmyslovému koloběhu výroby a spotřeby. Ten Evropa kdysi nastartovala právě jako produkt racionální, osvícenské a liberální ideologie – v posledních čtyřech dekadách ji však právě tento samopohyb masové produkce a masové spotřeby začal zdrojově a sociálně vyčerpávat, politicky poškozovat a v globální ekonomické soutěži relativně znevýhodňovat. Pokud v ní chtějí Evropané obstát, musí evropskou schopností reflexe přispět k hledání stability, udržitelnosti a míru pro trochu splašený multipolární svět. Bohužel ne všem evropským národům je schopnost sledovat širší horizont vlastní.

Résumé

The period 2010-2030 in Europe passed without major disasters. The EU, once criticized for slowness and incapability of concerted energetic action, became an efficient crisis management institution under the pressure of need. Today's Europe thanks to its "soft power" (underpinned by the corresponding economic and military strength) emanating outwards and thanks to the flexible, quasi-consensual authority generated within, remains attractive as a political and economic model. Against the rest of the world, it also stands out as a social and

welfare model. However, a majority of European citizens in 2030 believe that Europe has not lived up to the goals which it has striven to achieve for generations and which had inspired the rest of the world. Europe stabilised and retained its global political influence and sustained the economic vitality. Though it suffered serious losses; mostly in environmental and societal dimensions. Vast areas of once cultural countryside have turned into deserted landscapes. Water shortages and declined biodiversity damage both the society and economy. Several European countries experienced regional collapses of certain biotopes due to sharp, territorially uneven decline in biodiversity, with sudden occurrence of local environmental disasters, followed by immediate collapses in local agriculture. Cities are crowded, with loosening social control. The disintegration of the public sphere has deepened. Middle classes are heavily deprived and largely turned into underpaid wage labourers. Socially excluded groups are differentiated from ethnic and religious minorities to native European urban underclass stuck in the poverty trap. Notwithstanding the generally less stable and secure living conditions for the middle class, some interesting social forms have emerged, offering an alternative to the often frustrating middle class lifestyle. The common rationality and European art of reflection survived, however they are shared by fewer people and groups than decades ago.

ČESKÁ REPUBLIKA BEZ STRATEGICKÝCH INOVAČNÍCH AMBICÍ

THE CZECH REPUBLIC WITHOUT STRATEGIC INNOVATIVE AMBITIONS

Antonín RAŠEK
rasek@centrum.cz

Abstract

The scenario starts with the premise that the riskiest approach to forecasting is the straightforward extrapolation of past trends. The example of Czech history is telling: in the 20th century, the country saw ten major changes of the social and political system, including a serious economic crisis with political and social consequences and the breakup of the joint Czechoslovak state. Czechs therefore tend to respond to world affairs with caution. Still, from the perspective of 2030 it can already be said that despite the dynamics of our history and the riskiness of extrapolation, the 2010s and 2020s have been only an extrapolation of the previous development. In some periods, political power was being twisted to serve lobbyist purposes; laws were passed “on demand”, e.g. with the aim to obstruct activities strengthening democracy and standard political culture. This was opposed by that part of the public which identified itself with democratic and humanist ideals. Apart from the creeping resignation on ethical values, the country’s development was retarded also by the lack of truly erudite politicians and the inability of the changing administrations to master the principles of strategic governance, i. e. governing and leading the country according to a long-term vision and strategic plans.

Keywords

Czech history, forecasting, extrapolation, human potential, North Atlantic Alliance, European Union, European army, political parties, populism, apolitical politics, strategic governance.

České dějiny jako argument

V prognostice jsou pravděpodobně nejošidnější extrapolace dosavadního vývoje. Prognostici by se jim proto měli spíše vyhýbat.

Argumentem jsou i české dějiny 20. století. V nich došlo k deseti podstatným změnám společenského a politického systému nebo k závažné ekonomické krizi s politickými a sociálními důsledky či k rozpadu společného státu.

V roce 1914 začala první světová válka, po jejím skončení v roce 1918 se zrodila samostatná Československá republika. Již za deset let v roce 1929 vypukla

hospodářská krize, po níž nastoupil v Německu v roce 1933 k moci Adolf Hitler. V roce 1938 vznikla druhá republika, po ní v roce 1939 nacistická okupace a druhá světová válka. V roce 1945 jsme znovu získali svobody, ale za necelé tři roky v roce 1948 došlo ke změně politického systému a nastolení komunistické moci. Pokus o návrat alespoň částečné demokracie v roce 1968 zastavil vpád vojsk Varšavské smlouvy. Svobodu a demokracii jsme získali až v roce 1989, ale v roce 1993 se rozpadl společný stát Čechů a Slováků a vznikla Česká republika. Závažné změny, jakou byl vstup do Severoatlantické aliance a Evropské unie, lze již chápat jako integrální součást polistopadového vývoje. **V průměru každých deset let tedy došlo k vážné společensko-politické změně.**

Kdybychom chtěli naši novodobou historii periodizovat jako ve Francii, Česká republika je šestou: 1. republika (28. 10. 1918 – 30. 9. 1938), 2. republika (1. 10. 1938 – 14. 3. 1939), 3. poválečná republika (9. 5. 1945 – 24. 2. 1948), 4. socialismus (25. 2. 1948 – 16. 11. 1989), 5. polistopadová republika (17. 11. 1989 – 31. 12. 1992), 6. Česká republika 1. 1. 1993 – dosud.

Tyto klíčové historické události byly doprovázeny nejen radostným přijetím, jako bylo ustavení samostatného státu, dvojnásobné znovuzískání svobody a demokracie, ekonomický a sociální rozvoj, ale i utrpením občanů, obrovskými lidskými a materiálními ztrátami, které způsobily obě světové války a totalitní režimy se dvěma okupacemi.

Došlo ke ztrátám na lidském potenciálu pro nedostatečně právně řízený boj proti tzv. rakušáctví a kolaboraci, k odsunu i protifašisticky orientovaných občanů německé národnosti, nejrůznějším prověrkám osob apod. Společnost byla zasažena dehonestacemi v protizidovské a antiintelektuální štvanici za druhé republiky i nejrůznějšími typy prověrek. Docházelo ke snížení kvalifikace v ekonomické krizi a personálními čistkami či redukcí území, a tím i trhu při rozpadu československého státu.

Česká reakce na světový a evropský vývoj

Na přesun těžiště světových záležitostí z euroatlantického prostoru do východní a jižní Asie česká veřejnost příliš nereagovala a ani se to nestalo klíčovou agendou politických elit. Podobně ani globální ekonomická krize občany až tak neznepokojovala. Životní úroveň se tragičtěji nesnížila, Čína byla stále daleko, občané přestali vnímat i přítomné Vietnamce.

Když se paralelně s krizí NATO objevily krizové symptomy i ve fungování EU a ve druhé dekádě byla EU vystavena nebezpečí dezintegrace způsobené krizí eurozóny, demokracie a evropského strategického vládnutí v jednotlivých členských státech, česká veřejnost přece jen zneklidněla. Když však došlo k vypsání referenda o možném vystoupení z EU, přes znepokojivé očekávání Evropy, naši občané si převážně přáli v EU setrvat.

Česká veřejnost na rozdíl od postojů k protiraketové obraně jen vlažně reagovala na postupné oslabování americké vojenské moci a stahování vojsk ze základen v Evropě, když si Spojené státy ve třetí dekádě už nemohly dovolit nadále

udržovat vysoký vojenský rozpočet. USA si přesto díky dříve získanému technologickému náskoku světový vojenský primát udržely, což česká odborná veřejnost předpokládala.

Daleko více Čechy znepokojovaly vlny uprchlíků, zvláště z Afriky. ČR sice podpořila mimořádné nasazení policejních a vojenských sil velkých zemí EU a humanitární pomoc, ale stejně jako dříve se před přílivem migrantů uzavřela. ČR se zapojila do řešení konfliktu mezi Kosovem a Makedonií, které mělo vést k vytvoření Velké Albánie pod vedením kosovských Albánců. Konflikt byl až příliš blízko republiky a čeští občané měli strach z islamizace.

ČR podpořila vznik Evropské armády, protiraketové obrany a Transatlantickou bezpečnostní radu (Trans-Atlantic Security Council-TASC) – organizaci pro politické konzultace o bezpečnostních otázkách mezi Evropou a USA.

Rozvoj české společnosti a demokracie

I přes v prologu demonstrovanou dynamiku našeho vývoje a ošidnost extrapolace v prognostice, bylo z pohledu roku 2030 zjevné, že v podstatě došlo jen k extrapolaci dosavadního dvacetiletého vývoje, tedy let 1990-2010.

ČR podobně jako v první dekádě 21. století si po krizi zajistila roční růst HDP kolem 3,5 %, čím se jí v podstatě podařilo za dvacetiletí téměř zdvojnásobit HDP.

Byl to vývoj pozitivní, optimistický, i když pro někoho s představami ČR jako ekonomického tygra mohl znamenat rozčarování.

V roce 2030 bylo zřejmé, co tušila, předvíдалa či předpokládala i část politické a akademické elity – že se Česká republika bude ve dvou dekádách po roce 2010 vyvíjet podobným způsobem a efektem jako v prvním dvacetiletí po listopadových událostech, obrazně řečeno, že bude docházet k „mírnému pokroku v mezích zákona“.

Měli jsme s velkou pravděpodobností na víc – ve stabilních obdobích jsme vždy měli ve středu Evropy pro tržní ekonomiku výhodnou polohu a po skončení balkánského konfliktu pro rozpadu Jugoslávie jsme byli až na kosovsko-makedonský konflikt a vlny uprchlíků v prostoru vzdáleném vážných bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik.

Jinak řečeno, z vnitropolitického hlediska pro vyrovnanost politických seskupení a jejich pravidelnou obměnu – tu s převahou důrazu na individuální motivaci a jindy s dominací solidarity – nedošlo k žádným výraznějším až katastrofickým konfliktům. To se odrazilo i v mírně se zvyšujícím ekonomickém rozvoji, i ve společenském uspořádání.

Úspěchem byl další rozvoj demokracie, její částečné prohloubení a zlepšení politické kultury. To se podařilo až po roce 2020, do té doby se stav demokracie v ČR podle výzkumů americké nevládní organizace Freedom House neustále mírně zhoršoval, takže zaostávala nejen za západními zeměmi, ale i některými středoevropskými a východoevropskými státy.

Politické strany se soustřeďovaly především na rychlé získání moci a často neměly vypracovány solidní programy ani na čtyři roky volebních období. Volební vítězství byla často založena na faktoru strachu z návratu komunismu či z osudu Řecka a zadlužené generace vnuků nebo na nereálných sociálních slibech, jako byly třinácté důchody a platy, bezplatná doprava dětí do školy, demotivační sociální dávky ap. a populistická hesla. Voliči se tak rozhodovali spíše ve smyslu, co si nepřejí, než co si přejí.

Ve druhém desetiletí 21. století zprvu postupně mizely z dominantního postavení na české politické scéně tradiční strany se svými jasně identifikovatelnými politickými programy. Některé z nich pro nezvládnutí sociální a ekonomické reality počátku 21. století a lpění na „tradičních hodnotách“ zmizely z politické scény i přes svou více než stoletou tradici.

Byly experimentálně nahrazovány novými, zpravidla apolitickými stranami a uskupeními s nesystémovými populistickými programy, využívajícími okamžitých, obvykle negativních obav a nálad významných skupin voličů z vývoje společnosti. Jejich atraktivita byla založena na promyšleném a netajeném mediálním marketingu, na nových či populárních tvářích většinou narychlo instalovaných vůdců. Sice bylo možné s vysokou pravděpodobností předpokládat, že vzhledem k českým politickým dějinám budou mít stejně jako mnoho předcházejících kratší život, pokud i v názvu přesně neodrazí autentický program – např. konzervativní strana, sociálně liberální strana ap., ale v existujícím aktuálním politickém a ekonomickém kontextu jako relativně méně špatné než ty horší zaujaly a dostaly se často i hned napoprvé se všemi důsledky k moci.

Jejich mediální kampaně byly zpravidla financovány vlivnými domácími a zahraničními podnikateli a jejich finančními skupinami. To jim umožnilo dostat se prostřednictvím demokratických voleb k politické moci. Tento vývoj mj. prokázal ošidnost tezí tzv. „apolitické politiky“.

*Politika jako umění spravovat věci veřejné, řídit stát, udržovat jeho sociální soudržnost a hájit zájmy jednoho státu vůči druhému, vytvářet a udržovat vztahy mezi těmito státy na stabilních demokratických a právních principech, byla v ČR podstatně oslabena. Ve výročních zprávách Bezpečnostní informační služby se každoročně objevovala téměř stejně formulovaná informace: *Nejvýraznějším negativním jevem při správě státního majetku byly snahy některých podnikatelských a vlivových skupin získat prostřednictvím lobbistů vliv na významná rozhodnutí při správě státního majetku, zejména na přidělování státních zakázek či dotací. S tím souvisí také silný zájem těchto skupin na ovlivňování legislativního procesu a personálního obsazení rozhodovacích pozic ve státní správě. Tyto aktivity vytváří prostor pro únik citlivých či utajovaných informací, úplatkářství, klientelismus a korupci. Následkem řady žalob na činnost státních institucí či na postup státu jsou zvýšené výdaje státu při řešení vzniklých sporů.**

Vážnou roli politiků začali hrát lobbisté znalí umění manipulovat myšlením lidí a využívat jejich zpravidla negativních nálad a pocitů k inscenovaným „volebním vítězstvím“. Ta jim umožnila dosadit do parlamentu a na vládní pozice osobnosti s cílem zajistit úzké skupině lidí možnost prosazovat ekonomické zájmy v rozporu s principy demokracie, právního státu a země.

Politická moc se měnila ve prospěch lobbistů, byla prosazována účelově přijímanými zákony, umožňujícími mj. postih aktivit vedoucích k posílení demokracie a reálné politiky. Proti tomu se stavěla demokratická veřejnost, v jejíž vědomí se uchovávaly demokratické a humanistické ideály.

Strategické vládnutí

Retardujícím činitelem po dvacetileté období byla kromě pokračující rezignace na etické hodnoty zvláště absence vysoce erudovaných politiků a neschopnost střídajících se exekutiv **osvojit si základy strategického vládnutí**, tj. řízení a vedení země v souladu s dlouhodobější vizí a strategickými plány. Zároveň byla zcela legitimní skepse, zda politici a politické strany mohou v pravidelných čtyřletých volebních obdobích snahu po strategickém vládnutí riskovat.

Vládní resorty, přes slibované cílové či programové řízení, většinou zůstávaly „nezávislými“ subjekty. V jejich činnosti byla patrná absence strategického řízení na úrovni státu a chybějící koordinace aktivit v ekonomickém, sociálním, zahraničně-bezpečnostním a legislativním subsystému vládní exekutivy.

Ještě čtyřicet let po pádu komunismu trval odpor k plánování, a proto nebyly ani vytvořeny základy strategického plánování a řízení.

Absence strategického vládnutí u nás existovala i přesto, že již bezprostředně po listopadu 1989 byla zpracována řada strategií, projektů a programů, které však nebyly realizovány vzhledem k prioritizaci ekonomické transformace. Podobný aktuální dokument nebyl po celé dvacetiletí k dispozici. Strategické programy a plány byly nahrazovány plošnými škrty ad hoc, které v předvolebních obdobích byly kompenzovány benefity zaměřenými na konkrétní sociální skupiny.

Reformy měly nesystémovou podobu. Informace o těchto opatřeních se dostávaly na veřejnost ve zkreslené podobě před jejich přijetím, což vytvářelo atmosféru společenské nejistoty.

Retardační účinky měla i vládní personální politika politických stran. I přes existenci stínových vlád a stínových ministrů byli do čela resortů často jmenováni úplně jiní lidé, někteří se to dozvídali až během noci před zveřejněním, a mnozí se tak se svěřenými resorty začali teprve seznamovat a učit se je řídit. Mezi českými intelektuály se o tom hovoří jako o „vítězném tažení šedého průměru“. Ačkoli se neustále hovořilo o prioritě vzdělávání, aniž by pro něj byly vytvořeny adekvátní podmínky, jeho úroveň neměla na kvalitu personální struktury podstatnější vliv.

Důsledkem této absence strategického vládnutí byla politika udržování jisté deinovační setrvačnosti. Někdejší generaci listopadu 1989 s demokratickými ideály nahradila nejdříve jako důsledek kuponové privatizace generace peněz, která se na začátku druhé dekády 21. století transformovala v generaci sociálního darwinismu. Jen pomalu se konstituovala prognostiky predikovaná generace euro, tj. zaměřená na pozitivní stránky integračního procesu

v Evropské unii a jeho ovlivňování v zájmu české země, a zároveň více zaměřena na strategické vládnutí.

Podstatné části občanské veřejnosti nezbývalo než využít k prosazení svých základních prostředků i nátlakové akce, jako petice, demonstrace, ale bez použití násilí, ne proti liberalismu, ale proti neoliberalismu.

Česká republika a Evropská unie

To se odrazilo i ve vztahu České republiky k Evropské unii. Politické elity v některých obdobích měly rezervovaný vztah k Bruselu, byly proti další federalizaci a Lisabonská smlouva byla za hranici jejich tolerance a jindy se sice chtěly více podílet na rozvoji EU, ale vzhledem k praktické nevyjasněnosti perspektiv rozvoje ČR nebyly schopné dění v EU výrazněji ovlivnit. Jinak řečeno, politiku vůči EU jsme až na angažované jednotlivce dostatečně neovládali.

Tento vývoj zprvu posunul ČR na okraj dění, do pozice kverulanta, dobrovolného izolanta až černého pasažera požadujícího vzdor všeobecně přijímaným záměrům obvykle výjimky, jako bylo oddalování schválení Lisabonské smlouvy, lidská práva, zdanění bankovního systému ap.

Tuto politiku jsme prosazovali přes výrazný vzestup aktérů světového dění – nejen USA a Číny, ale i Ruska, Indie, Brazílie a dalších zemí, jimž mohla konkurovat jen sjednocená federalizovaná EU, resp. Evropa jako celek, což některé země jako ČR brzdily. Vztah ČR k EU a schopnost lépe ovlivňovat dění v ní se začal zlepšovat teprve před rokem 2030. Bezpečnost republiky se po transformaci NATO v TASC opírala ve stále větší míře o budovanou evropskou armádu a nový formát transatlantických bezpečnostních vazeb.

Résumé

The riskiest approach to forecasting is the straightforward extrapolation of past trends. Forecasters would therefore do better to avoid it. The example of Czech history is telling: in the 20th century the country saw ten major changes of the social and political system, including a serious economic crisis with political and social consequences and the breakup of the joint Czechoslovak state. The Czech Republic's reactions to world affairs have been cautious. However, the country did support the formation of a European army, antimissile defence and the Trans-Atlantic Security Council (TASC) – a forum for political consultations on security issues between Europe and the US. From the perspective of 2030 it is already clear that the 2010s and 2020s have been only an extrapolation of the development between 1990 and 2010. After the crisis, the Czech Republic once again reached the annual GDP growth rate of 3.5% it had known in the 2000s. In two decades it thus almost doubled its GDP.

At times, political power was being twisted to serve lobbyist purposes: laws were passed "on demand", e.g. with the aim to obstruct activities strengthening democracy and standard political culture. This was opposed by that

part of the public which identified itself with democratic and humanist ideals. Apart from the creeping resignation on ethical values, the country's development was retarded also by the absence of truly erudite politicians and the inability of the changing administrations to master the principles of strategic governance, i. e. governing and leading the country according to a long-term vision and strategic plans. The attitude of the Czech Republic toward the EU and the country's ability to influence intra-EU processes began to improve only during the 2020s and toward the end of this decade. After NATO's transformation into TASC, the Czech Republic increasingly based its security on the existence of the developing European army and the new format of the transatlantic security links.

POZNÁMKY:

¹ Frič P, Veselý A. (eds.) (2010): Riziková budoucnost. Devět scénářů vývoje české společnosti. Praha, Matfyzpress, elektronická verze: <<http://www.ceses.cuni.cz/CESES-1-version1-dlouha.pdf>>.

Literatura

- [1] BALABÁN, M. *Megatrendy světového vývoje*. Praha: Prague Social Science Studies, Filozofická fakulta UK, Fakulta sociálních věd UK, 2008. 52 s. Dostupné na WWW: <http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/281_031%20-%20Balaban.pdf>.
- [2] BALABÁN, M., RAŠEK, A. Evropská bezpečnost v globálním kontextu (Reflexe bezpečnostních analýz a prognóz ve světě, v EU a v ČR v letech 2003–2008). *Vojenské rozhledy*, 2009, č. 1, s. 22-30.
- [3] BALABÁN, M., RAŠEK, A. Rostoucí role BRIC v prognóze světové bezpečnosti – možné scénáře vývoje. In BALABÁN, M., RAŠEK, A. *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2010, s. 114-125.
- [4] BALABÁN, M., RAŠEK, A. Česká republika mezi mlýnskými kameny. *Vojenské rozhledy*, 2003, roč. 12 (44), č. 2, s. 3-13.
- [5] BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války. *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14 (46), č. 2, s. 127-138.
- [6] BALABÁN, M., RAŠEK, A. Divoké karty v budoucím vývoji světové bezpečnosti (Trendy do roku 2040). *Vojenské rozhledy*, 2008, č. 2, s. 3-17.
- [7] Global Trends 2025: A Transformed World. The National Intelligence Council's 2025 Project. 2008. 99 s. Dostupné na WWW: <http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf>.
- [8] KAŠÍK, J., STEJSKAL, L. Přehled klíčových prognóz globálního vývoje a strategických trendů. In POTŮČEK, Martin a kol. *Jak je možné rozumět budoucnosti*. Praha: Karolinum, 2010 (k vydání v roce 2011).

- [9] *The DC DC Global Strategic Trends Programme 2007–2036*. Ministry of Defence of United Kingdom, 2007. 91 s. Dostupné na WWW: <http://www.cuttingthroughthematrix.com/articles/strat_trends_23jan07.pdf>.
- [10] *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025*. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2006. 250 s. Dostupné na WWW: <<http://www.iss-eu.org/books/NGP.pdf>>.
- [11] *The World in 2025. Rising Asia and Socio-Ecological Transition*. Brussels: European Commission – Directorate General for Research, 2009. 27 s. Dostupné na WWW: < http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/the-world-in-2025-report_en.pdf >.

Tyto scénáře vznikly jako součást projektu výzkumu, vývoje a inovací „Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR“ (VG2012013009), výzkumného záměru Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze „Rozvoj České společnosti v EU: výzvy a rizika“ (MSM0221620841) a projektu EUSECON – „A New Agenda for European Security Economics“, podpořeného 7. Rámcovým programem EU.